

Верховний
Суд

Компенсація в приватному праві

Василь Крат,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

24 вересня 2026 року

Чому компенсація?

Окрема думка судді КЦС Крат В. І. від 25.06.2025 у справі № 953/18540/19

Збитки (школа) протягом 22 років, що діє чинний ЦК України, залишаються однією з найбільш «мертвих» конструкцій.

Інколи може навіть скластися враження про те, що існує якийсь імпліцитний (прихований) підхід про недопустимість їх стягнення.

Компенсація в приватному праві

«*Compensare*» (з лат.) означає відшкодовувати або урівноважувати.

Компенсація в практиці КЦС

По своїй суті компенсація в приватному праві – це певні дії задля справедливого «урівноваження» майнової чи немайнової втрати (внаслідок, наприклад, завдання шкоди чи припинення повністю або частково певного суб'єктивного права) шляхом сплати особі грошей, як загального еквіваленту всіх цінностей, або передання їй будь-якого майна такого роду, якості та вартості, що дадуть змогу «залагодити» понесену втрату (Постанова КЦС ВС від 27.11.2024 у справі № 201/13593/19).

Компенсація в приватному праві

У приватному праві компенсація є родовою конструкцією, яка охоплює собою компенсацію як відшкодування шкоди чи збитків, та власне компенсацію.

Що притаманне власне компенсації або як вона проявляється?!

Компенсація в приватному праві

Наприклад, по-перше, **може бути компенсація як «замінник» відшкодування**. Тобто коли неможливо застосувати відшкодування, оскільки існують у приватному праві блага (наприклад, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація), які неможливо відновити шляхом застосування відшкодування. Тому в таких випадках ведеться мова саме про компенсацію.

По-друге, це компенсація спрямована на відновлення «втраченого» інтересу.

По-третє, компенсація за припинення суб'єктивного цивільного права. (Крат В. І. § 2 Компенсація в сучасній судовій практиці // Трактат про компенсацію в праві : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : ECUS, 2026. - С. 41 – 58.)

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 20.06.2024 у справі № 216/5657/22

Наприклад, в Італії в судовій практиці застосовуються різноманітні критерії для компенсації немайнової шкоди втілені у відповідних таблицях (наприклад, таблиці суду м. Риму (https://www.tribunale.roma.it/allegatinews/A_24405.pdf)).

Найбільш «авторитетним» вважаються Міланські таблиці (https://tribunale-milano.giustizia.it/cmsresources/cms/documents/Tabelle_milanesi_Danno_non_patrimoniale_ed._2021_2.pdf), які передбачають єдину систему розрахунку компенсації немайнової шкоди, що включає в себе як біологічну, так і іншу немайнову шкоду, зокрема, моральну.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 20.06.2024 у справі № 216/5657/22

Касаційний суд підкреслює, що в українській судовій практиці не застосовуються певні таблиці для визначення розміру грошової компенсації моральної шкоди.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 20.06.2024 у справі № 216/5657/22

При визначенні грошової компенсації моральної шкоди слід враховувати те, що:

дійсно внаслідок військової агресії рф проти України особа може зазнавати (зазнала) моральної шкоди;

законодавець в статті 23 ЦК передбачив відкритий перелік обставин, які враховуються судом при визначенні розміру грошової компенсації (характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування; інші обставини, які мають істотне значення, вимоги розумності і справедливості);

розмір грошової компенсації моральної шкоди завданій особі внаслідок військової агресії рф проти України може відрізнятися, залежно від того, на які обставини завдання моральної шкоди посилається позивач та які обставини враховані судом при визначенні розміру грошової компенсації моральної шкоди;

такими обставинами може бути, зокрема: смерть близьких осіб, каліцтво особи чи близьких осіб; місце проживання особи (різняться відчуття осіб, що проживають на території проведення бойових дій чи осіб далеко від цієї території); пошкодження або знищення рухомого майна; права які порушені внаслідок військової агресії рф проти України тощо.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

У лютому 2018 року ОСОБА_1 звернулася з позовом до Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (далі - ДВНЗ «УжНУ», університет), ОСОБА_2, про порушення особистих та майнових авторських прав та стягнення компенсації.

Позов мотивований тим, що ОСОБА_1 є автором автореферату дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Корпоративна відповідальність в парадигмі глобального управління».

Позивачу стало відомо, що на сайті ДВНЗ «УжНУ» було розміщено навчально-методичний комплекс «ІНФОРМАЦІЯ_2». Автором ОСОБА_4.

У навчально-методичному комплексі використано частину автореферату у порушення вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права». Оскільки жодного дозволу на використання автореферату відповідачам не надавалося, на думку позивача, діями відповідачів порушено її немайнові та майнові авторські права.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

ОСОБА_1 просила:

стягнути з ДВНЗ «УжНУ» на користь ОСОБА_1 компенсацію за порушення немайнових прав в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, що складає 32 000 грн та компенсацію за порушення майнових прав в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, що складає 32 000 грн;

стягнути з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 за порушення немайнових прав в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, що складає 32 000 грн та компенсацію за порушення майнових прав в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, що складає 32 000 грн.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, **крім випадків правомірного використання без такого дозволу**, передбачених цим Кодексом та іншим законом (частина третя статті 426 ЦК України).

Через збалансовану автором систему дозволів та заборон він має змогу отримувати **співмірну винагороду за те, що він створив твір**. Між тим це не означає, що авторові гарантується контроль над будь-яким без винятку використанням його твору третьою особою, але визначає, що по суті кожна окрема фактична дія третьої особи в принципі має розглядатися як така, що охоплюється правом на використання та вимагає попередньої (не обов'язково прямо висловленої) згоди автора (див. case C-5/08 Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening, URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=c-5/08>).

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

За загальним правилом використання твору як об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Як виняток допускається правомірне використання твору як об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, у разі якщо це передбачено відповідною нормою закону.

Цитування є вільним використанням твору із зазначенням імені автора і джерела запозичення. По своїй суті цитування є найбільш значущим обмеженням авторського права. Воно служить свого роду фундаментом для інших обмежень авторських прав.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

Касаційний суд підкреслює, що умовою для правомірності цитування є зазначення імені автора твору та джерела, з якого та чи інша цитата запозичується, що має вказати на походження процитованого твору, який використовується без дозволу автора.

Протилежністю використанню твору як позитивної дії є **плагіат**.

Плагіатом вважається, зокрема, використання цитат з іншого твору (частини твору) **без посилання на відповідне джерело, тобто без дотримання такої умови правомірності цитування як зазначення імені автора твору та джерела.**

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

Компенсація підлягає стягненню у разі доведення факту порушення прав суб'єкта авторського права, зокрема при плагіаті.

Для задоволення вимоги про стягнення компенсації достатньо наявності доказів вчинення особою дій, які кваліфікуються як порушення авторського права.

Для визначення розміру такої компенсації враховується, зокрема: факт порушення прав та яке саме порушення допущено; тривалість та обсяг порушень (одноразове чи багаторазове використання спірних об'єктів); принципи приватного права (добросовісність, справедливість, розумність).

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

При зверненні до суду позивач зазначала, що відповідачами порушено її авторські права: особисті немайнові і майнові права інтелектуальної власності та просила **стягнути компенсацію в мінімальному розмірі, встановленому законом на час звернення позивача до суду.**

При відмові у задоволенні позовних вимог, встановивши, що використання частини автореферату позивачки відбулося без зазначення її імені та джерела, суди вважали, що відтворення частини автореферату позивача у Навчально-методичному комплексі можливе і без згоди автора, оскільки це є вільним відтворенням примірника твору для навчання.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

Суди не врахували, що умовою для правомірності цитування є зазначення імені автора твору та джерела, з якого та чи інша цитата запозичується, що має вказати на походження процитованого твору, який використовується без дозволу автора.

Суди не звернули увагу, що плагіатом вважається, зокрема, використання цитат з іншого твору (частини твору) без посилання на відповідне джерело, тобто без дотримання такої умови правомірності цитування як зазначення імені автора твору та джерела.

Суди врахували, що використання твору здійснено ОСОБА_2 без дотримання такої умови правомірності цитування як зазначення імені автора твору та джерела.

Компенсація в практиці КЦС

Постанова КЦС ВС від 17.01.2024 у справі № 308/7570/18-ц

При визначенні розміру компенсації судом враховується тривалість порушення, обсяг порушення (зокрема з урахуванням території його поширення), а також принципи справедливості, добросовісності та розумності.

З урахуванням того, що суди встановили факт плагіату (використання частини автореферату позивачки відбулося без зазначення її імені та джерела), касаційний суд вважає, що вимога про стягнення компенсації підлягає задоволенню.

Як наслідок судові рішення в цій частині належить скасувати та ухвалити нове рішення, яким стягнути з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 компенсацію за порушення майнових прав в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, що складає 32 000 грн та за порушення немайнових прав в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, що складає 32 000 грн.

♻️ Хто позивач !?

Постанова КЦС від 25 травня 2022 року по справі № 487/6970/20

ГО «Стоп Шлам», яка діяла в інтересах 1 279 своїх асоційованих членів, звернулася із позовом до ТОВ «Миколаївський глиноземний завод» про стягнення 9 208 800 000 грн компенсації моральної шкоди, завданої її членам;

ГО «Стоп Шлам» є природоохоронною організацією, яка відповідно до положень Орхуської конвенції та Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про громадські об'єднання», а також відповідно до свого статуту, має право на представництво в суді екологічних інтересів окремих його членів з метою захисту порушених екологічних прав людини та громадянина або з метою усунення порушень вимог екологічного законодавства;

Щодо компенсації моральної шкоди, завданої порушенням права на безпечне довкілля

Постанова ОП КЦС ВС від 22.04.2024 у справі № 279/1834/22

Предметом позову у цій справі є відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення відповідачем прав позивача на безпечне довкілля;

за умови встановлення конкретної особи, яка завдала шкоди, відбувається розподіл тягаря доказування: (а) позивач повинен довести наявність шкоди та причинний зв'язок; (б) відповідач доводить відсутність протиправності та вини;

моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті;

суди врахували суттєвий та триваючий характер порушення прав позивача, який протягом тривалого часу був позбавлений права на проживання у безпечному довкіллі, враховуючи, що порушення мали місце з 2012 року й тривали до 2017 року, а також у 2019 році.

За таких обставин, встановивши, що існують умови для компенсації моральної шкоди суди зробили правильний висновок про наявність підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_1 до ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія».

Щодо компенсації моральної шкоди, завданої порушенням права на безпечне довкілля

Постанова ОП КЦС ВС від 22.04.2024 у справі № 279/1834/22

ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» звертає увагу на те, що позивачем в обґрунтування позовних вимог долучено до позовної заяви вибіркові копії висновку експертів за результатами комісійної інженерно-екологічної експертизи № 5292/18-48/1259/18-23/1507/19-23 від 12 липня 2019 року, що позбавило судів можливості надати оцінку висновкам експертизи згідно зі статтею 89 ЦПК України.

Аналіз матеріалів справи свідчить, що:

при зверненні із позовом ОСОБА_1 зазначав, що завдана йому моральна шкода полягає, зокрема, у душевних стражданнях, яких він зазнав у зв'язку з протиправною поведінкою відповідачів, оскільки внаслідок господарської діяльності відповідачів у 2012-2017 роках, а також у 2019 році здійснювалося забруднення атмосферного повітря на території його садиби, він позбавлений права на безпечне довкілля (а.с. 2-11);

позивач надав, зокрема, копію висновку експертів за результатами комісійної інженерно-екологічної експертизи № 5292/18-48/1259/18-23/1507/19-23 від 12 липня 2019 року (а.с.34-36);

ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» надало копію акта позапланової перевірки № 519 від 10 листопада 2020 року (а.с.63-78) та копії сертифікатів відповідності закінчених будівництвом об'єктів від 21 лютого 2017 року та від 11 липня 2017 року (а.с. 79, 80).

Щодо компенсації моральної шкоди, завданої порушенням права на безпечне довкілля

Постанова ОП КЦС ВС від 22.04.2024 у справі № 279/1834/22

Об'єднана палата акцентує увагу на тому, що принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи та покладає тягар доказування на сторони. Водночас цей принцип не створює для суду обов'язок вважати доведеною та встановленою обставину, про яку стверджує сторона.

Надані ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» докази (копія акта позапланової перевірки № 519, проведеної 10 листопада 2020 року та копія сертифікатів відповідності закінчених будівництвом об'єктів від 21 лютого 2017 року та від 11 липня 2017 року) стосуються іншого періоду діяльності відповідача та не підтверджують відсутність протиправності та вини. Власне ствердження ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» без надання відповідних доказів не створює для суду обов'язок вважати доведеною та встановленою цю обставину, оскільки за такого підходу принцип змагальності втрачає сенс.

Об'єднана палата звертає увагу на те, що висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні (частина перша статті 110 ЦПК України).

Суди надали оцінку висновку експертів за результатами комісійної інженерно-екологічної експертизи № 5292/18-48/1259/18-23/1507/19-23 від 12 липня 2019 року разом із іншими доказами у справі, зокрема, листами Державної екологічної інспекції від 06 липня 2016 року, від 06 березня 2017 року, актом позапланової перевірки № 519 від 10 листопада 2020 року та сертифікатом відповідності закінчених будівництвом об'єктів від 21 лютого 2017 року та від 11 липня 2017 року.

Джерела

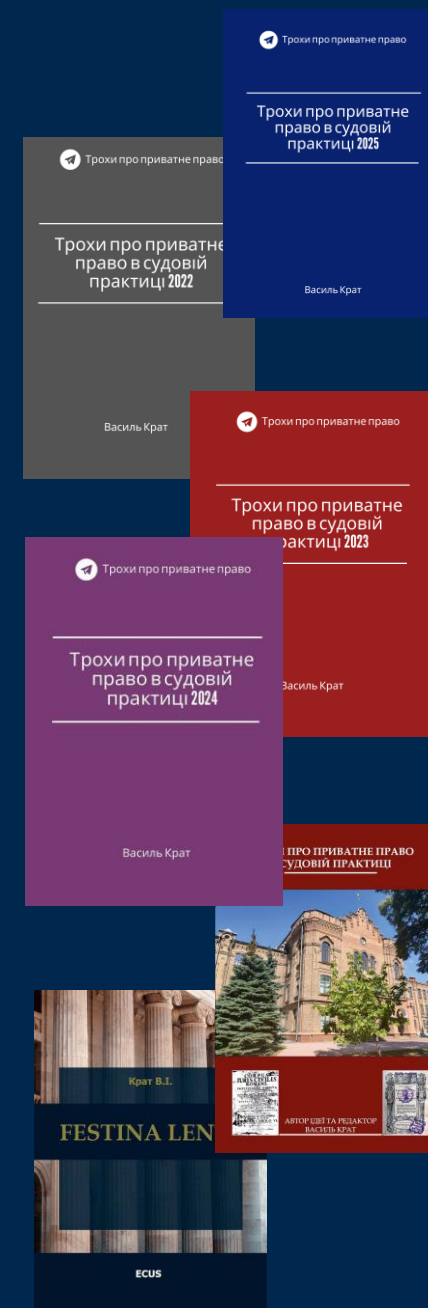
Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2023 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2023. 662 с. URL: <https://t.me/glossema/1451>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2024 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2024. 899 с. URL: <https://t.me/glossema/2441>.

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2025 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2025. 704 с. URL: <https://t.me/glossema/3223>.

Верховний
Суд

Трохи про приватне право:
<https://t.me/glossema>

Дякую за увагу!